

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ТА ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР СВОБОДИ : УКРАЇНСЬКЕ БАЧЕННЯ

В. Й. Климончук. Політичні свободи в українському націогенезі : [монографія] / Василь Йосипович Климончук. – Львів : ПАІС, 2011. – 480 с.

Об'єктивне вивчення національного політичного досвіду передбачає, що будь-яка держава потребує пошанування гідності людини, її прав та участі в інституціях самоврядування з урахуванням уроків, що мали місце у минулому. Зокрема вивчення політичних свобод можливе через дослідження їх теоретичних засад, антропологічного та інституційного вимірів, параметрів та тенденцій. Для глибшого розуміння цієї проблеми необхідним є її багатоаспектний аналіз. Тут не можна обійтися без комплексного, міждисциплінарного погляду на концепт свободи в історії суспільно-політичної думки. Адже остання належить до динамічного процесу пошуків парадигми націогенезу.

Аналіз доробку сучасної вітчизняної політичної науки засвідчує, що проблема політичних свобод у українському націогенезі залишалася здебільшого поза спектром уваги вчених. Зокрема не знаходили свого ґрунтового й об'єктивного висвітлення проблеми реконструкції та інституціоналізації політичних свобод в добу українського Середньовіччя та української Козацької держави, період формування модерної української нації та новітньої України.

Цю лакуну заповнив знаний в Україні дослідник цінностей та політичних свобод, івано-франківський науковець, кандидат політичних наук, доцент Василь Климончук у монографії «Політичні свободи у українському націогенезі» (Львів, 2011). Помітний вплив постмодерністського дискурсу – не лише данина певній моді, але й реальна можливість побачити й осмислити підняті у монографії проблеми в нових, нетрадиційних для політичної науки ракурсах.

Рецензоване дослідження складається із передмови, чотирьох, взаємопов'язаних, розділів, які об'єднані у 16 підрозділів, післямови та переліку літератури.

Цілком правомірно зауважуючи, що «динаміка політичного життя ускладнює осмислення повною мірою проблем інституціоналізації політичних свобод у новітній українській державі» (с. 8), автор пропонує звернення до антропологічного та інституційного виміру політичних свобод в українському націогенезі в його логіко-теоретичній та історико-політичній цілісності.

Відтак, осмислюючи теоретико-методологічні засади дослідження політичних свобод в українському націогенезі, В. Й. Климончук розглядає концепт свободи в історії суспільно-політичної думки, осягнення політичних свобод у дискурсі антропологічного та інституційного підходів, а також суспільно-політичної думки у пошуках парадигми українського націогенезу.

Підсумовуючи, автор обґрунтовано зазначає, що «... історично сформовані моделі політичних свобод не мають раз і назавжди сконструйованого набору фіксованих форм їх вияву; вони є процесом ... але ідея свободи залишається і впливає на людську поведінку, є тією спонукальною силою, до якої прагне людство» (с. 104).

Досліджуючи надзвичайно складні й суперечливі, з огляду на існуючі національні історіографії країн пострадянського простору, проблеми українського націогенезу княжої доби, науковець пропонує розглядати соціодинаміку слов'янського етносу і початки руського націогенезу, а через них – виникнення й поширення політичних свобод у Київській та Галицько-Волинській державах, а також реконструкцію «вольностей» у суспільно-політичному житті руських земель у складі Литви. У цьому сегменті студії важливим є авторський наголос на тому, що для розуміння українського етногенезу варто з'ясувати соціальний зміст трансформацій у єдності з розвитком продуктивних сил і відносин, процес політизації суспільного життя, природження духовного потенціалу етносу та стадіальну зміну його світогляду (с. 111-112). Інше авторське судження, яке заслуговує на увагу, це ствердження, що політичні свободи руських земель та основних соціальних структур були «наслідком та умовою всіх суб'єктів співпраці...» (с. 161), а отже йдеться про феномен міжінституційної взаємодії у двох просторах – внутрішньому й геополітичному (с. 189). Принциповим є й міркування автора, що «проблема політичної свободи була в центрі уваги Литовської держави, яка гарантувала руським людям їх традиційні свободи» (с. 201).

Увіразнюючи реконструкцію та інституціоналізацію політичних свобод в добу української Козацької держави, дослідник пропонує поглянути на них у контексті становлення козацької нації, української національної революції під проводом Б. Хмельницького, добу Гетьманщини та період занепаду козацько-української нації. Вартісною є авторська теза, що концептуальну схему українського націогенезу та розуміння політичних свобод козацької доби необхідно розглядати як таку, в межах якої відбулися істотні структурні зміни в політичних інституціях, сформованих для захисту прав і свобод руської нації (с. 213). Відтак політичний досвід Запорізької Січі є, на думку автора, різновидом елітарної демократії, у якій політичне колективоутворення пройшло ряд стадій, що

характеризувалися й якісною зміною стадій українського націогенезу (с. 289). Тим більше, що саме за доби Козаччини відбулося усвідомлення русько-українського соціуму як суб'єкта, котрий виробляло національно значущі вартості, завдяки яким розрізняло «свій» світ та орієнтується в геополітичному просторі (с. 364).

Становлення модерної української нації та історичні форми політичних свобод автор пропонує розглядати через виокремлення суспільно-політичних умов національних і політичних свобод в українському відродженні, формування національної політичної суб'єктності українського народу Галичини у складі Австрії, характеристику тоталітарного режиму як чинника утисків політичних свобод в Україні, а також особливостей політичних свобод у новітній українській державі.

На часі міркування автора, що «український націогенез не репрезентує в політичній історії абсолютно рівномірного руху до прогресу» (с. 365) і, що, «досліджуючи політичні свободи в українському модерному націогенезі та розглядаючи політичні інститути, які їх забезпечують, варто звернути увагу на об'єктивні та суб'єктивні чинники, що зумовили формування та функціонування цих інститутів...» (с. 369). Як один з прикладів – політична суб'єктність галицьких українців, яка є певною моделлю українського політичного досвіду XIX – початку XX ст. До того ж, як обґрунтовано вказує В. Й. Климончук, справжнім дослідженням модерного українського націогенезу з адекватними йому історичними формами політичних свобод є заглиблення в суспільно-політичне, культурне й соціально-економічне життя спільноти (с. 383). Зокрема під таким кутом зору й досліджується проблема політичних свобод на українських теренах наприкінці XIX – в перші десятиліття XX ст., головним чином, у контексті революційних подій і міжпартійної боротьби (с. 398-422).

Оригінальними є думки автора про політичні свободи у новітній українській державі, що вкотре свідчить про екстраполяцію досвіду українського націогенезу на нашу сучасність. Зокрема важливими з огляду на новітнє державне будівництво є визначені науковцем особливості ідентичностей в Україні та їх вплив на формування сучасних політичних орієнтацій, трансформацію політичної культури. Важливо, що у монографії постулюється теза про європейськість історичних традицій української нації, а відтак – її політичних свобод (с. 441). Власне вони й є одним з найважливіших компонентів сучасного суспільно-політичного життя, а їх інституціоналізація окреслює світоглядно-ціннісну парадигму нашого повсякдення (с. 445-446).

У післямові автор подає узагальнення та висновки проведеного дослідження. Вони – самостійні й науково вивірені, прагматичні, почати креативні, думки щодо історії української нації через призму теорії та методології політичної науки. Власне інтердисциплінарний підхід науковця дозволив йому здійснити цікавий і виважений порівняльний аналіз політичних інститутів і процесів в Україні від Середньовіччя і до сучасних основ Української держави, виробити свою дослідницьку філософію політичних свобод, які стали визначальними в нашому націогенезі.

Оскільки рецензія передбачає й окремі побажання, пропонуємо свої міркування.

Дискусійною і такою, що охарактеризована певною мірою половинчато, на наш погляд, є теза, що «комунікативна роль етнічних символів пов'язана з виявленням своїх і чужих ... система етнічних знаків виражає динаміку етнічних почуттів і намірів» (с. 117). Щоправда поза увагою автора залишився той факт, що етнічні символи не підлягають перерозподілу з «чужими», відтак потенційність конфліктів стає очевидною. Іншою стороною такої ситуації – відстоювання культурних традицій – є реакція групового «войовничого ентузіазму» і конструювання образу «ворога», окремі приклади чого знаходимо на сторінках рецензованої праці.

Глорифікуючи модель українського національного життя в Австрійській імперії, науковець стверджує, що «... будь-яка спілка українського народу з національно-визвольним рухом поляків, росіян чи австрійців у підсумку призведе до утворення неукраїнської національної держави» (с. 392). Не можна беззастережно погодитися з такою тезою, оскільки сучасній науці відомі приклади конструктивної співпраці й компромісів «чужих» зі «своїми» на досліджуваних теренах, зокрема в Галичині, яка у жодному випадку не була моноетнічною, а відтак не мала моноцентричного погляду творення майбутніх національних держав. До цього ж побажання слід додати й те, що монографію значно б доповнив порівняльний матеріал з окресленого хронотопу на Буковині чи то Закарпатті, які теж відчували суттєвий вплив австрійського конституціоналізму.

Дещо незвичним і нетиповим для досліджень з тематики, пов'язаної з історією політичної думки, є подання списку використаних джерел суто в алфавітному порядку. Однак цим, очевидно, автор зайвий раз прагнув підкреслити насамперед теоретичний, політологічний, а не первинно-історичний характер своєї праці. Зрештою, цінність будь-якої наукової розвідки визначається не лише тою чи іншою механічно облікованою кількістю використаної літератури, а головню новим осмисленням та інтерпретацією навіть уже відомих джерел та іншими, змістовими складовими праці як певного інтелектуального продукту.

Слід вітати й посторінкову систему посилань на використані автором джерела й літературу, без усілякого «шифрування», яке тільки приховує справжню архітектуру роботи, утруднює користування літературою та її сприйняття читачем. Разом з тим, монографія значно б виграла від наявності іменного й географічного покажчиків, резюме іноземними мовами тощо.

Насамкінець, хотілося б відзначити вдалий дизайн та якісне поліграфічне виконання цього проекту, що робить користування книгою приємним і зручним.

Гадаємо, що вихід у світ монографії В. Й. Климончука «Політичні свободи в українському націогенезі» стане помітною подією в науковому житті спільноти політологів України, а сама книга буде корисною для дослідників історії та теорії політичної науки, викладачів вишів, студентів та всіх, хто цікавиться політичною історією української нації, а також прагне краще зрозуміти сьогодення нашої держави.